

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK

A MAGYAR ÚJSÁGOK ÜDVÖZLIK A DEBRECENI HONVÉDEK KIÁLLÁSÁT A CSEH SZABADSÁGÉRT 1918-BAN

A Habsburg-monarchia urai az általuk leigázott nemzetek fékentartására szívesen alkalmazták azt a módszert, hogy egyik nép katonaruhába öltöztetett fiait küldték a másik nép szabadságtörekvéseinek elnyomására. Az első világháború alatt a Csehországban és Morvaországban egyre növekvő elégedetlenség leghatósabb ellenszerének azt tekintette a „k. u. k.” hadvezetőség, hogy magyar ezredek vezényeltek ide. Magyar honvédek segítségével akarták elfojtani a cseh nemzet hazafias megmozdulásait. Ilyen alávaló eszközökkel igyekezett a kétfejű sas éket verni Kossuth és Zizka népe közé.

A habsburgi hatóságok ilyen szomorú szerepet szántak a debreceni 39-es gyalogezred pótzászlóaljának is. A 39-es honvédeket még a világháború előtt irányították Hradec Králové (Königgrätz) városába, amely — hivatalos vélemény szerint — „a cseh propaganda egyik főhelye” volt.¹ Hosszú éveken át kellett itt rostokolniok, szülőföldjüktől távol. Helyzetük különösen elviselhetlenné vált a háborús években, amikor a lényegesen nehezebb postai és utazási viszonyok következtében Debrecennel csak igen ritka és laza összeköttetést tudtak tartani.² De a „k. u. k.” hadvezetőség szoldateszka-szelleme nem tudta kiölni a 39-es honvédekből és tisztekből a hazafias érzést. 1918 őszének nagy eseményei idején, a nagy próbatételkor itt, a messze idegenben is tanúbizonyságot tettek arról, hogy méltók haladó hagyományaira büszke városukhoz és szabadságszerető népükhöz.

1918 októberében — annyi keserves év után — a debreceni katonák és tisztek már erősen vágyakoztak haza. Unták már nagyon a háborút, valamint az idegen, császári hadvezetőség parancsolgatásait. E hónap folyamán már kezdtek reménykedni, mert változásokról szóló hírek kezdtek keringeni.³ Ezek a különböző forrásokból titkos utakon beszivárgott értesülések azonban igen homályosak és bizonytalanok voltak, ami érthető is, hiszen a 39-esek meglehetősen elszigetelten éltek

¹ *Debreceni Újság*, 1918. november 3.

² *Debreceni Független Újság*, 1918. november 3.

³ *Debreceni Újság* 1918. november 10.

mind Magyarországtól, mint a Habsburg-birodalom más részeitől. Nem tudták, hogy Debrecenben a demokratikus tömegek nyomására már a városi tanács is követeli a pótzászlóalj hazahozatalát Hradec Královéból.⁴ Azt még kevésbé tudhatták, hogy a korhadtt Habsburg-monarchia már végnapjait éli és Budapesten már kitörőfélben van a forradalom vihara.

A legnagyobb tájékozatlanság légkörében, váratlanul rohanták meg az események a debreceni katonákat és tiszteket. Október 28-án meglepetésszerűen érkezett meg a prágai demokratikus forradalom híre.⁵ Még aznap délután Hradec Králové népe egy emberként csatlakozott a béke, demokrácia és függetlenség jelszavaival kitört forradalomhoz. A hrádec královéi nép e nagy megmozdulására a debreceni katonák így emlékeznek vissza: „Férfiak, nők, nagyok és kicsinyek, egy piros-fehér zászló alatt vonultak az állomásparancsnokság épülete előtt a városháza felé. A tömeg méltóságteljesen viselkedett. A legnagyobb rendben ment, nem lármázott, hanem igazi áhitattal hazafias dalokat énekelt. A szünet pillanataiban könnyekig meghatóan szökött bele egy-egy szívből jövő felkiáltás: Végre béke! Végre szabaság!... A cseheknek éppúgy, mint az osztrák-magyar monarchia összes népeinek, a béke a szabadságot is meghozta, s így az öröm kétszeres volt. Még aznap este az összes középületekről lekerült a kétfejű sas és belekerült az Elbába. A lámpák kigyulladtak s a lelkek világossága mellé pazar fény járult...”⁶

Váratlanul jöttek ezek az események; de a debreceni pótzászlóalj és tisztjei ismerték Kossuth tanításait. Ezeket, valamint ösztönös szabadságszeretetüket követve, hamar feltalálták magukat az új helyzetben és felismerték, kiknek oldalán van a helyük. Már aznap, október 28-án este a 39-es katonák és tisztek a hrádec královéi Katona Otthonban rendkívüli gyűlést tartottak. Csabai István százados beszédében kifejezte a gyűlés részvevőinek rokonszenvét a cseh hazafiak iránt. Rámutatott arra, hogy „az a nép, mely kint az utcán örömujjongva jár, most nyerte vissza háromszáz évvel ezelőtt elvesztett szabadságát és evvel a szabadsággal egyidejűleg szállt le a béke a sokat szenvedett emberiségére.”⁷ Bár még nem tudtak jóformán semmit a Budapesten érlelődő forradalomról, Csabai százados kifejezte mindnyájuk reményét, hogy a magyar haza is hamarosan lerázza az idegen rabigát, akárcsak a cseh nemzet és „zentül a magyarok és csehek, mint szabad, független népek fognak egymást megértve, egymás mellett élni”. A jelenlevők háromszoros éljént kiáltottak az önálló Magyarországra és elénekelték a Himnuszt.⁸ E gyűlés megrendezése bátor tett volt a 39-esek részéről; hiszen a magyarországi események ismerete nélkül, saját kezdeményezésükre csatlakoztak egy idegen országban a forradalmi moz-

⁴ *Debreczeni Független Újság*, 1918. október 31.

⁵ *Debreczeni Újság*, 1918. november 10.

⁶ *Debreczeni Újság*, 1918. november 10.

⁷ *Debreczeni Újság*, 1918. november 10.

⁸ *Debreczeni Újság*, 1918. november 10.

galomhoz és Habsburgoktól független Magyarországot követeltek, három nappal a budapesti forradalom kitörése előtt!

Másnap, október 29-én egész Hradec Králové talpon volt. Hatalmas tömegtüntetésen köszöntötték az újjászületett cseh államot. A környező falvak lakossága is özönlött Hradec Královéba és az új cseh hadsereg katonái is csatlakoztak a felvonulókhoz.⁹ A debreceni magyar fiúk testvéri egyetértéssel kísérték a város népének örömnépét. És most már — miután a cseh ügy melletti kiállásukkal megtették kötelességüket az újjászületett szomszédország iránt, — úgy érezték a 39-esek, hogy további ittmaradásuk felesleges. „Menjünk haza Debrecenbe” — ez volt egyöntetű, szívből jövő kívánságuk. Ekkor azonban váratlan akadály lépett fel. Dominig ezredes, a pótzászlóalj parancsnoka sem hajlandóságot nem mutatott az új helyzet tudomásulvételére. Vérbeli „k. u. k.” tiszthez illő módon, még mindig a Bécsből jövő parancsra várt.¹⁰

Forradalmi időkben azonban egy ember nem akadályozhatta meg százak akaratának érvényesülését. Nem lehetett tovább várakozni; cselekedni kellett. A hazafias érzésű tisztek maguk vették kézbe az irányítást. Október 29-én este a tisztikar gyűlést tartott, amelyen megbízták Csabai István és Prokopovitsch Leó századosokat az ügyek intézésével. Elhatározták, hogy a hazatérés érdekében — minden felsőbb katonai hatóság kikapcsolásával — haladéktalanul felveszik a kapcsolatot Hradec Králové nemzeti tanácsával. A helyi demokratikus hatalom szervezéséhez 35 tiszttal, aláírásával beadványt intéztek. A beadványban a 39-esek kifejezésre juttatták szolidaritásukat a cseh néppel: „A pótzászlóalj tisztikara úgy van értesülve, hogy az osztrák-magyar monarchia több önálló, egymástól független államra oszlott, mely államok egymással és az egész világgal a békés együttélés alapelveire vonatkozólag máris megállapodtak. Ennek tekintetbevételével a pótzászlóalj jelenlegi helyzetét anarchisztikus állapotnak találja. Az ellen pedig, hogy a pótzászlóaljat egy idegen és velünk jó szomszédi viszonyban élni kívánó nép területén rendőri funkciók teljesítésére használják fel — mivel azt jogtalannak és méltóságán alulnak tekinti, — tiltakozik.”¹¹ Bár — mint az írásból kiderül, — az általános helyzet megítélésében eléggé bizonytalan hírforrásokra támaszkodtak, figyelemre méltó a debreceniek elvi tisztánlátása. Az okmány kifejezésre juttatja azt a helyes, forradalmi álláspontot, hogy szabadságért küzdő népek fiai nem engedhetik magukat egymás ellen felhasználni.

Másnap, október 30-án tárgyaltak a debreceniek a hazautazásról Hradec Králové nemzeti tanácsával. Ez utóbbi a legmesszebb menő támogatást helyezte kilátásba. Igaz, hogy aznap adódtak bizonyos kellemetlen félreértések. A városi polgárőrség tagjai egyes 39-es katonáktól elvették a felszerelést és ebből nézeteltérések támadtak; de a cseh

⁹ *Debreceni Újság*, 1918. november 10.

¹⁰ *Debreceni Újság*, 1918. november 10.

¹¹ *Debreceni Újság*, 1918. november 10.

helyi hatóságok segítségével sikerült az ügyet elsimítani.¹² Ez a körülmény mindenestre siettette az úti előkészületeket.

A pótzászlóalj 800 főnyi legénysége 30-án este indult. A honvédek nagyrésze már az állomáson volt, midőn a kaszárnyába megérkezett a még létező litomericei „k. u. k.” parancsnokság távirata, amely „megparancsolta”, hogy a legénység távozását „minden eszközzel meg kell akadályozni”. De ekkor már nem állt az a bizonyos „eszköz” rendelkezésükre; így a távirat csupán általános derültséget keltett.¹³ Ešte a pályaudvaron a város polgármestere és a nemzeti tanács búcsúztatta igen baráti hangnemben a debreceni közhonvédeket és tiszteket. Ezután elindult velük a vonat. Egész úton jól érezték magukat; „a csehek igen szeretetteljesen bántak velünk elutazásunkkor” — állapította meg később a pótzászlóalj egyik tisztje.¹⁴ A cseh lakosság és az új demokratikus rend illetékes szervei minden segítséget megadtak nekik az ország elhagyásához. November 1-én érkeztek szeretett hazájuk földjére. A határon tudták meg, hogy közben Magyarországon is győzött a nemzeti demokratikus forradalom. Könnyeztek a debreceni legények — kik idegen földön szemtanúi voltak egy másik ország újjászületésének, — midőn megtudtákő független, szabad hazába érkeztek vissza!¹⁵

A határról különvonat, fellobogózott mozdonnyal, vitte a 39-eseket Debrecenbe. November 3-án reggel végre viszontláthatták szülővárosukat. A lakosság ünnepélyesen fogadta a hazatérő honvédeket; riadó éljen köszöntötte a forradalmi tűzkeresztségen sikerrel átesett fiúkat.¹⁶ Másnap már be is költöztek régi laktanyájukba.¹⁷ A helyi demokratikus sajtó immár örömmel írhatta, hogy Debrecen katonasorban levő legényei többé nem szolgálnak idegen, császári érdeket. Az egyik helyi lap a hazatérés alkalmából a független cseh nemzettel való barátságot hangsúlyozta: „Az idegen ország, melyben a 39-esek éltek, ma egy boldog, önálló állam. Velünk jó szomszédi viszonyban kíván élni...¹⁸

A debreceni 39-es honvédek derekasan megállták helyüket 1918 októberében. Midőn a cseh nép forradalmát segítették, egyúttal saját hazájuk szabadságáért is küzdöttek. Szép, hazafias magatartásuk arra tanít, hogy erősítsük a barátságot a két jószomszéd: Ady és Jirások népe között.

Merényi László

¹² *Debreczeni Újság*, 1918. november 10.

¹³ *Debreczeni Újság*, 1918. november 3.

¹⁴ *Debreczeni Hírlap*, 1918. november 4.

¹⁵ *Debreczeni Újság*, 1918. november 10.

¹⁶ *Debreczeni Független Újság*, 1918. november 5.

¹⁷ *Debreczeni Hírlap*, 1918. november 4.

¹⁸ *Debreczeni Újság*, 1918. november 8.